

Status prawny urządzeń przesyłowych

1. Pojęcie urządzenia przesyłowego i urządzenia podobnego

a) nowelizacja przepisu art. 49 KC

Ustawą z dnia 30 maja 2008 r.¹ znowelizowano treść art. 49 KC, który jest wyjściowym artykułem Kodeksu Cywilnego do rozważań nad statusem prawnym urządzeń przesyłowych. Potrzeba zmiany była uzasadniona nie tylko rozbieżnościami poglądów w doktrynie i orzecznictwie, ale także szeregiem problemów praktycznych, które miały istotne znaczenia dla praktyki gospodarczej i podmiotów prowadzących przedsiębiorstwa dostarczające lub odprowadzające wodę, parę, gaz, prąd elektryczny oraz inne podobne przedsiębiorstwa. Wykładnia art. 49 sprzed nowelizacji była obciążona zaszłościami historycznymi, które prowadziły do uznania za właściciela urządzeń wymienionych w art. 49 KC osobę prowadzącą wyżej wskazaną działalność.² Obecnie dominuje w judykaturze pogląd odmienny, który został ujęty w znowelizowanej treści art. 49 KC.

Poprawka w obecnym § 1 dotyczy zmiany słowa „wody” na „płynów” w wyliczeniu mediów, które mogą być doprowadzane i odprowadzane urządzeniami znajdującymi się na nieruchomości, zamiany słów „gruntu lub budynku” na „nieruchomości”. Zmiany te należy uznać za zasadne, zwłaszcza posłużenie się ogólnym terminem „nieruchomości”, który nie obejmuje tylko grunty i budynki, ale także lokale, jeżeli stanowią odrębną nieruchomość. Zmiana taka rozstrzyga wiele wątpliwości pojawiających się w praktyce ze względu na co raz większą ilość wyodrębnionych lokali. Podobne znaczenia dla

¹ Ustawa o zmianie ustawy – Kodeks cywilny oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. Nr 116 z 2008 r., poz. 731).

² A. Stępień- Sporek, *Status prawny urządzeń wskazanych w art. 49 KC*, Monitor Prawniczy 2008, nr 14.

praktyki ma także użycie ogólnego pojęcia „płyny”, która to zmiana ma charakter porządkujący. Warto jednak zauważyć, że już przed zmianą treści art. 49 KC, pojęcie „wody” było pojmowane jako „płyny”. Skreślono także w znowelizowanym przepisie słowo „zakład”, co jest oczywiste ze względu na zdezaktualizowanie się tego pojęcia.³

Poprawieniu brzmienia dotychczasowego przepisy art. 49 KC służyło dodanie § 2. Taki jednak zabieg spotkał się z negatywną oceną z punktu widzenia legislacyjnego⁴, gdyż nie powinno się zdaniem teoretyków prawa dokonywać kosmetycznych zmian w takim akcie prawnym jak Kodeks Cywilny, zaś dodanie § 2 nie było konieczne dla poprawienia brzmienia art. 49 KC.

b) definicja urządzenia przesyłowego i urządzenia podobnego

Celem art. 49 KC jest wprowadzenie wyjątku od zasady *superficies solo cedit*. Urządzenie wymienione w tym przepisie (rury, przewody energetyczne) jako służące do doprowadzania (dostarczania) płynów różnego rodzaju, pary, gazu, energii elektrycznej itp. lub ich odprowadzania, jeżeli stanowią część przedsiębiorstwa, to mimo znajdowania się na gruncie lub budynku nie stanowią ich części składowych.

Warunkiem zakwalifikowania urządzenia jako urządzenia przesyłowego jest spełnienie wymagania, aby urządzenie to wchodziło w skład przedsiębiorstwa. Zamieszczając w art. 49 KC takie wymaganie, ustawodawca wyłączył z zakresu zastosowania powyższego artykułu te urządzenia, które są zamknięte w obrębie określonego gruntu, np. studnie głębinowe, bezodpływowe zbiorniki kanalizacyjne, dreny odprowadzające nadmiar wody, wiatraki generujące energię elektryczną. Takie stanowisko zawarł Sąd Najwyższy w wyroku z 1 lutego 1973 r. (II CR 673/72)⁵: „przez urządzenia, o których mowa w art. 49 KC należy rozumieć różnego rodzaju energetyczne, wodno-

³ W. Katner [w:] M. Pyziak- Szafnicka (red.), *Kodeks Cywilny. Część ogólna.*, Warszawa 2009r., s. 504.

⁴ Takie stanowisko wyraża m.in. Wojciech. J. Katner, zob.: W. Katner [w:] M. Pyziak- Szafnicka (red.), *Kodeks Cywilny. Część ogólna.*, Warszawa 2009r., s. 504.

⁵ Biuletyn SN 1973, nr 7, poz. 123.

kanalizacyjne, telekomunikacyjne instalacje i urządzenia przewodzące, które stanowią wyposażenie techniczne (wchodzące w skład) przedsiębiorstwa. Do urządzeń takich nie należą studnie głębinowe, albowiem służą one do wydobywania wody, a nie do jej doprowadzania lub odprowadzania”

Definiując pojęcie urządzenia przesyłowego warto przytoczyć orzeczenie Sądu Najwyższego z dnia 18 czerwca 2004 r. (II CK 359/03)⁶ dotyczące statusu prawnego stacji transformatorowo- rozdzielczej. W powyższej sprawie powódka podnosiła, że budynek ten stanowi części składową nieruchomości powódki, wskutek czego jest jej własnością, natomiast do pozwanego przedsiębiorcy przesyłowego należą tylko instalacje energetyczne zamontowane wewnątrz budynku. Sąd Najwyższy nie zgodził się z takim stanowiskiem, stwierdzając, że instalacje zamontowane wewnątrz budynku nie mogłyby funkcjonować bez osłony w postaci ścian, dachu, podłoża, czyli bez istnienia budynku. Wzniesiony on został wyłącznie w celu umieszczenia w nim instalacji energetycznej i stanowi integralny element techniczny stacji transformatorowej. Na tle tego orzeczenia można więc przyjąć, że trwałe, fizyczne i funkcjonalne połączenie konstrukcji ścian, dachu i podłoża z instalacjami energetycznymi przeznaczonymi do doprowadzania, przetwarzania i rozdzielania prądu elektrycznego przesądzało o tym, że zarówno budynek jak i instalacje energetyczne należało uznać za części składowe całości w postaci rzeczy złożonej i dopiero ta całość wyczerpywała treść pojęcia „urządzenie”.⁷ Brak jest więc podstaw do traktowania budynku stacji transformatorowej jako części składowej gruntu.

Również Trybunał Konstytucyjny zajął stanowisko w sprawie wykładni art. 49 § 1 KC, uznając go za zgodny z Konstytucją. W wyroku z dnia 7 listopada 2006 r. (SK 42/05, Dz.U. Nr 206, poz. 1521) Trybunał odwołał się do słownikowej definicji pojęcia „urządzenie”, zgodnie z którą „to rodzaj mechanizmu lub zespołu elementów, przyrządów służących do wykonywania

⁶ LexPolonica nr 38955.

⁷ G. Bieniek, *Urządzenia przesyłowe. Problematyka prawna.*, Warszawa 2008, s.14.

określonych czynności, ułatwiających pracę”,⁸ zauważają, że „ustawodawca określił bliżej charakter urządzeń, o których mowa w art. 49 KC, poprzez wskazanie ich funkcji. W przepisie tym chodzi bowiem o urządzenia służące do doprowadzania lub odprowadzania wody, pary, gazu, prądu elektrycznego oraz inne urządzenia podobne. Nie podlega dyskusji, że w niektórych wypadkach udzielenie odpowiedzi na pytanie, czy określona rzecz stanowi urządzenie, o którym mowa w art. 49 Kodeksu Cywilnego, może budzić wątpliwości. Z drugiej strony w ogromnej liczbie wypadków udzielenie odpowiedzi na powyższe pytanie nie sprawia trudności. W ocenie Trybunału Konstytucyjnego pojęcie „urządzenie” jest wystarczająco ostre dla celów prawa cywilnego i pozwala adresatom prawa z wystarczającą precyzją ustalić treść norm prawnych wyrażonych za jej pomocą oraz przewidzieć rozstrzygnięcia organów władzy publicznej. W praktyce nie jest możliwe posługiwanie się w tekstach ustaw wyłącznie pojęciami całkowicie ostrymi, a pewien rozsądny poziom nieostrości nazw używanych w tekstach aktów normatywnych pozwala uniknąć nadmiernej kazuistyki i zapewnić niezbędną elastyczność podczas stosowania prawa. W konsekwencji zarzut naruszenia określonych regulacji prawnych poprzez użycie pojęcia „urządzenia” nie może zostać uznany za zasadny. Zdaniem skarżącej zaskarżony przepis nie daje jasnej odpowiedzi na pytanie, czy pojęcie „urządzenia” użyte w tym przepisie obejmuje również budynki. Należy w związku z tym zauważyć ogólnie, że mechanizmy lub przyrządy stanowiące urządzenia mogą być połączone z budynkami. Pojęcie „urządzenie” może obejmować zatem budynki tworzące z zamieszczonymi w nich mechanizmami i przyrządami jedną całość. Odpowiedź na pytanie, czy budynki stanowią integralną część urządzeń, o których mowa w badanym przepisie, wymaga każdorazowo rozważanie okoliczności faktycznych. W ocenie Trybunału Konstytucyjnego użyta nazwa pozwala jednak jednoznacznie rozstrzygnąć tę kwestię w konkretnym wypadku, a rozstrzygnięcia wydawane na jego podstawie

⁸ *Słownik języka polskiego*, M. Szymczak, Warszawa 1989, s. 619 [w:] wyrok TK z 7 listopada 2006 r., Dz. U. Nr 206, poz. 1521.

przez organ stosujący prawo mogą zostać przewidziane przez zainteresowanych.”⁹

Istotnym elementem definicja urządzenia przesyłowego jest wejście urządzenia w skład przedsiębiorstwa. Tylko w takim przypadku urządzenie nie stanowi części składowej gruntu. Ściśle określając, chodzi tutaj o połączenie z siecią przesyłową przedsiębiorstwa. Szerzej na ten temat w podrozdziale dotyczącym własności urządzeń przesyłowych.

W treści art. 49 KC ustawodawca posługuje się także pojęciem urządzenia podobnego do tych urządzeń, które służą doprowadzaniu lub odprowadzaniu pary, płynów, gazu i energii elektrycznej. Nie definiuje jednak, co należy pod tym pojęciem rozumieć. Użyte sformułowanie „podobne” oznacza dopuszczalność stosowania analogii do ustalenia, o jakie urządzenia chodzi. Pojęcie urządzenia podobnego można rozumieć w dwojaki sposób: jako urządzenia pełniące podobne funkcje lub jako urządzenia o podobnej konstrukcji do urządzeń służących do doprowadzania i odprowadzania pary, gazu, energii elektrycznej i płynów. Jednak kryterium podobnych funkcji należy uznać za istotniejsze, jako bardziej przydatne ze względu na cel art. 49 KC. Ustawodawca zamierzał mianowicie uregulować status prawny wszystkich urządzeń wymienionych w powyższym przepisie. Posłużenie się pojęciem urządzenia podobnego wyeliminowało konieczność dokonania enumeratywnego wyliczenia, które ze względów praktycznych i technicznych mogłoby ograniczyć stosowanie art. 49 KC do wszystkich urządzeń przesyłowych. Przykładowo można wskazać na urządzenia telekomunikacyjne, które nie są wprost wymienione w art. 49 § 1 KC, jednak niecelowe byłoby nie objęcie tych urządzeń dyspozycją owego artykułu.¹⁰

c) problem statusu prawnego przyłączy

⁹ Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 7 listopada 2006 r. (SK 42/05, Dz.U. Nr 206, poz. 1521) [za:] G. Bieniek, *Urządzenia...*, s. 16.

¹⁰ B. Rakoczy, *Służebność przesyłu w praktyce*, Warszawa 2009, s.56.

W art. 49 KC wyraźnie jest mowa o urządzeniach służących do „doprowadzania lub odprowadzania”, nie ulega więc wątpliwość, że przepis ten dotyczy tylko tzw. instalacji zewnętrznych. Z zakresu zastosowania art. 49 KC są wyłączone więc tzw. instalacje wewnętrzne, zlokalizowane na nieruchomości. Media są dostarczone lub odprowadzone z momentem osiągnięcia granicy wewnętrznej odbiorcy. Urządzenia, które składają się na instalację wewnętrzną są częściami składowymi nieruchomości, nie wchodzi w skład przedsiębiorstwa przesyłowego i stanowią własność właściciela nieruchomości. W tym miejscu konieczne jest przytoczenie pojęcia „przyłącze”. Połączenie instalacje zewnętrznej i wewnętrznej następuje przez przyłącze, które także jest urządzeniem w rozumieniu art. 49 KC.

W odniesieniu do tych urządzeń (przyłączy) Sąd Najwyższy w uchwale z dnia 8 marca 2006 r. (III CZP 105/05)¹¹ stwierdził: „(...) Jak trafnie zauważono w doktrynie, szczególnie skomplikowany jest status prawny tzw. przyłączy, czyli urządzeń służących do przyłączenia sieci instalacji wewnętrznych, będących przed przyłączeniem własnością np. producentów energii czy odbiorców finalnych. Przyłącze spaja dwie odrębne całości prawne- instalację należącą do sieci, czyli instalację zewnętrzną, oraz instalację wewnętrzną. Granica między tymi instalacjami jest zarazem granicą własności urządzenia. Przyłącze jest z kolei elementem łączącym dwie odrębne całości, silnie związanym fizycznie i funkcjonalnie z instalacją zarówno zewnętrzną, jak i wewnętrzną. Z tej właśnie przyczyny trudno ustalić, czy przyłącze z chwilą jego przyłączenia do sieci staje się częścią składową instalacji wewnętrznej.”¹²

Przepisy niekiedy definiują pojęcie przyłącza. W art. 2 pkt 5 i 6 ustawy o zbiorowym zaopatrzeniu w wodę i zbiorowym odprowadzaniu ścieków¹³ (Dz. U. z 2006 r. Nr 123, poz. 858) zwana dalej u.z.z.w., określono przyłącze kanalizacyjne jako „odcinek przewodu łączącego wewnętrzną instalację kanalizacyjną w nieruchomości odbiorcy usług z siecią kanalizacyjną za pierwszą studzienką, licząc od strony budynku, a w przypadku jej braku - od

¹¹ OSNC 2006 nr 10 poz. 159.

¹² cytata za: G. Bieniek, *Urządzenia.....*, s.31.

¹³ zwana dalej u.z.z.w.

granic nieruchomości”, a przyłączy wodociągowe jako: „odcinek przewodu łączącego sieć wodociągową z wewnętrzną instalacją wodociągową w nieruchomości odbiorcy usług wraz z zaworem za wodomierzem głównym.”¹⁴

Do 1 czerwca 1984 r., czyli do dnia wejścia w życie nieobowiązującej już ustawy z 6 kwietnia 1984r. o gospodarce energetycznej (Dz. U. z 1984 r., Nr 21, poz. 97) kwestia własności przyłączy regulowana była w aktach wykonawczych do obowiązujących uprzednio ustaw z 4 lipca 1947 r. o planowanej gospodarce energetycznej (Dz. U. z 1947 r., Nr 52, poz. 271 ze zm.) i z 30 maja 1962 r. o gospodarce paliwowo- energetycznej (Dz. U. z 1962 r., Nr 32 poz. 150 ze zm.). Ciekawe rozwiązanie w kwestii przyłączy przewidywało zarządzenie Ministra Energetyki z 19 lipca 1952r. w sprawie warunków dostawy energii elektrycznej przez przedsiębiorstwa podlegające Ministrowi Energetyki (M.P. Nr A-75, poz. 1201 ze zm.). Zgodnie z jego uregulowaniami urządzenia energetyczne, nawet wybudowane kosztem odbiorcy, przechodziły na własność państwa z chwilą upływu okresu przewidzianego na ich zużycie. Z kolei zgodnie z zarządzeniem Ministra Górnictwa i Energetyki z 24 sierpnia 1964 r. (M.P. Nr 62, poz. 286) urządzenia przyłącza i odcinki sieci, bez względu na to, czyim kosztem wybudowane, stanowiły własność państwa i przechodziły w zarząd i użytkowanie zarządzającego wspólną siecią. Z dniem 1 czerwca 1984 r. powyższe zarządzenie utraciło moc, a status prawny urządzeń przyłącza i odcinków wspólnej sieci- zgodnie z uchwałą Trybunału Konstytucyjnego z 4 grudnia 1991 r. (W 4/91)¹⁵ poddany został przepisom Kodeksu Cywilnego.¹⁶

Obecnie należy przyjąć, że przyłączy jest odrębną rzeczą ruchomą, która wchodzi w skład sieci i podlega regulacji art. 49 KC. Oznacza to, że strony zawierające umowę o przyłączenie do sieci mogą ukształtować tytuł prawny właściciela przedsiębiorstwa do korzystania z tego urządzenia zgodnie ze swoim interesem. Taką wykładnię art. 49 KC odzwierciedla polskie ustawodawstwo. Przykładowo można wskazać na art. 7 ust.2 prawa energetycznego (ustawa z dnia 10 kwietnia 1997 r. tekst jednolity, Dz. U. z 2006 r., Nr 9, poz. 625),

¹⁴ G. Bieniek, *Urządzenia...*, s. 13.

¹⁵ OTK 1991, poz. 221.

¹⁶ G. Bieniek, *Urządzenia...*, s.31.

zgodnie z którym umowa o przyłączenie sieci powinna zawierać także postanowienia, które określają miejsca rozgraniczenia własności sieci. Podobne rozwiązania znajdują się w innych aktach prawnych regulujących warunki dostawy mediów.¹⁷

Przytoczone powyżej akty prawne potwierdzają status prawny przyłącza, jako urządzenia przynależnego do sieci, która jest przedmiotem odrębnej własności osoby, która poniosła koszty jej budowy.

2. Szczegółowe uregulowania ustawowe dotyczące urządzeń przesyłowych

a) urządzenia wodociągowo- kanalizacyjne w ustawie o zbiorowym zaopatrzeniu w wodę i zbiorowym odprowadzaniu ścieków

Pojęcie urządzenia służącego do doprowadzania lub odprowadzania płynów, pary, gazu, energii elektrycznej jest bardzo ogólne, co jest zrozumiałym zabiegiem legislacyjnym, gdyż byłoby trudno zdefiniować w sposób zadawalający z punktu widzenia technicznego te urządzenia bardziej precyzyjnie.¹⁸ Przykład próby precyzyjnego zdefiniowania pojęcia „urządzenia” można odnaleźć w ustawie o zbiorowym zaopatrzeniu w wodę i zbiorowym odprowadzaniu ścieków. W art. 2 u.z.z.w. ujęta została definicja przyłącza kanalizacyjnego, przyłącza wodociągowego oraz sieci. Zgodnie z dyspozycją art. 2 pkt 5 u.z.z.w. „przyłącze kanalizacyjne- odcinek przewodu łączącego wewnętrzną instalację kanalizacyjną w nieruchomości odbiorcy usług z siecią kanalizacyjną, za pierwszą studzienką, licząc od strony budynku, a w przypadku jej braku do granicy nieruchomości gruntowej”. Punkt 6 art. 2 cytowanej ustawy

¹⁷ Przykładowo można wymienić rozporządzenie Ministra Gospodarki, Pracy i Polityki Społecznej z dnia 6 kwietnia 2004 r. w sprawie szczegółowych warunków przyłączenia podmiotów do sieci gazowych, ruchu i eksploatacji tych sieci (Dz. U. Nr 105, poz. 1113), czy rozporządzenie Ministra Gospodarki i Pracy z 15 stycznia 2007 r. w sprawie szczegółowych warunków funkcjonowania systemów ciepłowniczych (Dz. U. Nr 16, poz.92).

¹⁸ B. Rakoczy, *op.cit.*, s.43.

stanowi, że „przyłącze wodociągowe to odcinek przewodu łączącego sieć wodociągową z wewnętrzną instalacją wodociągową w nieruchomości odbiorcy usług wraz z zaworem za wodomierzem głównym”, a zgodnie z pkt 7 art. 2 „sieć- to przewody wodociągowe lub kanalizacyjne wraz z uzbrojeniem i urządzeniami, którymi dostarczana jest woda lub którymi odprowadzane są ścieki, będące w posiadaniu przedsiębiorstwa wodociągowo-kanalizacyjnego”.

Powyższe definicje stanowiące próbę odwołania się do parametrów technicznych, są krytykowane w doktrynie jako wyjątkowo niezręczne definicje legalne. W szczególności w praktyce krytykuje się pojęcie przyłącza kanalizacyjnego.¹⁹

Warto także zaznaczyć, że przepisy ustawy zaopatrzeniowej są przepisami wcześniejszymi niż znowelizowany art. 49 KC i nie zostały uchylone po wejściu w życie owej nowelizacji zgodnie z dyrektywą wykładni *lex posterior generalis non derogat legi priori speciali*.

Ustawa zaopatrzeniowa reguluje, przynajmniej częściowe, kwestie związane z własnością urządzeń wodociągowych i kanalizacyjnych, a ściślej rzecz ujmując- z określeniem trybu przekazania tych urządzeń osobie, która z własnych środków wybudowała te urządzenia. Kwestię tę reguluje art. 31 u.z.z.w. który stanowi, że „1. Osoby, które wybudowały z własnych środków urządzenia wodociągowe i urządzenia kanalizacyjne mogą je przekazać odpłatnie gminie lub przedsiębiorstwu wodociągowo-kanalizacyjnemu, na warunkach uzgodnionych w umowie. 2. Przekazywane urządzenia, o których mowa w ust. 1, powinny odpowiadać warunkom technicznym określonym w odrębnych przepisach”. Z treści tego przepisu wynika, że ustawodawca uznał urządzenia, o których mowa w art. 49 § 1 KC, jako samodzielne rzeczy ruchome, które nie tracą tego statusu po przyłączeniu do sieci i mogą być przedmiotem odrębnej własności. Właścicielem tych urządzeń jest osoba, która poniosła koszty ich budowy lub nabyła ich własność od osoby, która sfinansowała ich budowę.

Cytowany art. 31 u.z.z.w. stał się przedmiotem licznych orzeczeń Sądu Najwyższego. Podstawowy problem stanowi kwestia, czy przepis ten stwarza

¹⁹ B. Rakoczy, *op. cit.*, s. 44.

podstawę prawną roszczenia osoby, która poniosła koszty wybudowania urzędnia, o zawarcie umowy odpłatnego przekazania przez gminę lub przedsiębiorstwo wodociągowo- kanalizacyjne. Takie stanowisko było prezentowane przez Sąd Najwyższy m.in. w wyroku z 23 lipca 2003r. (II CKN 346/01)²⁰, zgodnie z którym: „Przepis art. 31 ust. 1 ustawy z 2001 r. o zbiorowym zaopatrzeniu w wodę i zbiorowym odprowadzaniu ścieków ma zastosowanie do faktów i ich skutków, jakie zaszły przed wejściem w życie omawianej ustawy, i nakłada na gminę lub przedsiębiorstwo, o którym w nim mowa, ustawowy obowiązek zawarcia wskazanej umowy. Niewykonanie tego obowiązku przesądza o roszczeniu uprawnionego z tytułu niewykonania zobowiązania, co pozwala na przyjęcie, że jest to odpowiedzialność ex contractu (art. 471 k.c.)” Według Gerarda Bieniek²¹ tego poglądu nie można podzielić. Nie sposób zaprzeczyć, że przepis art. 31 u.z.z.w. stanowi wyraźnie jedynie o możliwości odpłatnego przekazania. Takie sformowanie nie daje podstaw do przyznania roszczenia o zawarcie stosownej umowy przez gminę lub przedsiębiorstwo wodno- kanalizacyjne.

Wykładni art. 31 u.z.z.w. dokonał Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 26 lutego 2003r. (II CK 40/02)²²: „(...)Przepis ten, zamieszczony w rozdziale zawierającym przepisy przejściowe, rozstrzyga o możliwości przekazania istniejących urzędzeń gminie lub przedsiębiorstwu wodociągowo-kanalizacyjnemu. Nie zawiera on żadnego terminu, po upływie którego uprawnienie to wygasa. Stosownie do powołanego przepisu art. 31 ustawy osoby, które wybudowały z własnych środków urzędzenia wodociągowe i urzędzenia kanalizacyjne, mogą je przekazywać odpłatnie gminie lub przedsiębiorstwu wodociągowo-kanalizacyjnemu, na warunkach uzgodnionych w umowie. Niewątpliwym jest, że art. 31 znajduje zastosowanie zarówno do urzędzeń, które zostały już przyłączone, jak i do tych urzędzeń, które po wybudowaniu nie zostały jeszcze przyłączone do przedsiębiorstwa wodociągowo-kanalizacyjnego.

²⁰ LEX nr 137513.

²¹ G. Bieniek, *Urzędzenia ...* s. 36.

²² LEX nr 79748

Zakaz wstecznego działania prawa wywodzi się z art. 2 Ustawy Zasadniczej. Nie ma on jednakże charakteru absolutnego, a w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego sformułowane zostały przesłanki, którym powinno odpowiadać wysłowanie nakazu wstecznego stosowania ustawy. Nie może to być rezultatem wnioskowania czy też domniemania o przełamaniu zasady *lex retro non agit*, wyprowadzonej z powołanego art. 2 Konstytucji. Artykuł 31 ustawy o zbiorowym zaopatrzeniu w wodę i zbiorowym odprowadzaniu ścieków wyraźnie i jednoznacznie - z przyczyn powyżej przytoczonych - przesądza w sposób odpowiadający unormowaniu retroaktywności właściwej o jego zastosowaniu poza zakresem jego obowiązywania, to jest stosowanie go do faktów i ich skutków zaistniałych w okresie przed wejściem w życie tej ustawy. Celem tego przepisu jest uregulowanie stosunków finansowych i własnościowych powstałych nawet na wiele lat przed wejściem w życie tej ustawy. Rozpoznawany spór potwierdza trafność przyjętego założenia. Osoby, które wybudowały urządzenia, mogą korzystać z uprawnienia do ich przekazywania, a gmina lub przedsiębiorstwo mogą odmówić przejęcia tego urządzenia tylko wówczas, gdy nie odpowiada ono właściwym warunkom technicznym określonym w odrębnych przepisach. Artykuł 31 nie zajmuje się tytułem prawnym tych osób do wybudowanego urządzenia. Zastrzegając, że odpłatne przekazanie następuje na warunkach uzgodnionych w umowie, ustawodawca wskazał na elastyczność takiej podstawy dla określenia wzajemnych praw i obowiązków stron, związanych z nabyciem tytułu prawnego do urządzeń i w jego następstwie rozliczeń poniesionych nakładów. Swoboda kształtowania treści umowy pozwala stronom na ustalenie tytułu prawnego, na podstawie którego gmina lub przedsiębiorstwo wodociągowo-kanalizacyjne będzie eksploatowało określone urządzenie, stanowiące element jego sieci. Artykuł 21 ust. 1 ustawy potwierdza możliwość korzystania przez przedsiębiorstwo z innych niż własność tytułów prawnych. Uprawnienia do tych urządzeń mogą mieć charakter praworzeczowy, jak i obligacyjny (użytkowanie, najem, leasing).

W świetle brzmienia art. 31 omawianej ustawy nie może budzić wątpliwości, że na gminę (przedsiębiorstwo) nałożony został ustawowy obowiązek zawarcia wskazanej w tym przepisie umowy. Stanowi ona zdarzenie cywilnoprawne, będące - z mocy ustawy - podstawą powstania stosunku zobowiązaniowego między inwestorem, który poniósł koszty budowy urządzenia wodociągowo-kanalizacyjnego, a gminą (przedsiębiorstwem). Poza nakazem zawarcia umowy ustawa przesądziła o obowiązku odpłatnego przejęcia urządzenia ze wskazaniem podmiotu zobowiązanego do poniesienia ciężaru finansowego, będącego następstwem dopełnienia tego obowiązku. Niewykonanie tego zobowiązania przesądza o roszczeniu uprawnionego z tytułu niewykonania zobowiązania, co pozwala na przyjęcie, że jest to odpowiedzialność *ex contractu* (art. 471 k.c.)²³

Z przytoczonego orzeczenie wynika, że osoba, która poniosła koszty budowy może wystąpić z roszczeniem odszkodowawczym w przypadku gdy gmina lub przedsiębiorca bezzasadnie odmawiają zawarcia takiej umowy o przeniesienie własności urządzeń przesyłowych. Artykuł 31 u.z.z.w. ma także zastosowanie do wszelkich urządzeń niezależnie od daty ich wybudowania i jak stwierdził Sąd Najwyższy artykuł ten nie daje podstaw do przyznania osobie, która poniosła koszty budowy urządzenia, roszczenia o zawarcie umowy.

Należy także zwrócić uwagę na sytuację, kiedy strony nie uzgodnią warunków przekazania urządzenia. Sąd Najwyższy zajął w tej kwestii stanowisko w wyroku z dnia 25 lipca 2003 r. (V CK 129/02, niepubl.), podnosząc, że urządzenia służące do doprowadzania wody stają się własnością przedsiębiorcy z chwilą przyłączenia do sieci wodociągowo-kanalizacyjnej, chyba, że inaczej stanowi umowa zawarta między przedsiębiorcą, a podmiotem, który wybudował urządzenia.²⁴ To kontrowersyjne stanowisko Sąd Najwyższy uzasadniał w następujący sposób: „ (...) W literaturze wskazuje się, że art. 49 KC nie stanowi podstawy prawnej dla pozbawienia własności właściciela nieruchomości, przez którą przebiegają urządzenia służące do doprowadzania

²³ cytata za: G. Bieniek, *Urządzenia* ..., s. 36.

²⁴ G. Bieniek, *Urządzenia* ..., s.38.

i odprowadzania wody, pary, gazu, prądu elektrycznego itp. Z przepisu tego wynika wyjątek od zasady *superficies solo cedit* powodując, że wskazane urządzenia (w dalszej części wywodów określane jako urządzenia infrastruktury) nie stanowią części składowej nieruchomości (żadnej nieruchomości) i – co za tym idzie- zostaje wyłączone działanie reguły zawartej w art. 191 KC. Nie jest natomiast jasne, na jakiej podstawie prawnej i jakie prawa majątkowe nabywa przedsiębiorca w stosunku do urządzeń, które weszły w skład przedsiębiorstwa. Proponuje się rozwiązanie, zgodnie z którym urządzenia infrastruktury stają się samodzielną rzeczą ruchomą, której losy prawne powinna ukształtować umowa między dotychczasowym właścicielem urządzenia a prowadzącym przedsiębiorstwo, której obowiązek zawarcia wynikałby z przepisów prawa.

Rozwiązanie takie, jakkolwiek możliwe do zaakceptowania, ma jednak istotne wady. Po pierwsze na gruncie istniejącego stanu prawnego może być wyłącznie postulatem *de lege ferenda*, gdy mowa o ustawowym obowiązku zawarcia umowy. Po drugie, nie określa sytuacji prawnej urządzeń infrastruktury w przypadku, gdy dotychczasowy właściciel urządzenia oraz przedsiębiorca nie mogą, w braku porozumienia, uzgodnić treści przyszłej umowy. (...) Jak już wspomniano, kwestia ta nie jest rozstrzygnięta *expressis verbis* w obowiązujących przepisach nie przesądza jej w szczególności art. 49 KC.

(...) Trybunał Konstytucyjny zajął stanowisko (uchwała z dnia 4 grudnia 1991 r. W 4/91, OTK 1991, poz. 22- przypis autora), zgodnie z którym urządzenia infrastruktury po podłączeniu, które stanowi czynność faktyczną, do sieci przedsiębiorstwa stają się częścią składową przedsiębiorstwa i własnością przedsiębiorcy na podstawie art. 191 KC, odniesionego *mutatis mutandis* do przedsiębiorstwa (zakładu).

(...) Pogląd ten można podzielić, jednakże z pewnymi zastrzeżeniami. Na gruncie obowiązującego prawa, za pomocą wykładni celowościowej, a także z odwołaniem się do uzasadnień aksjologicznych, należy uznać za dopuszczalne zawarcie między właścicielem nieruchomości, który wybudował urządzenia wodociągowo- kanalizacyjne, a przedsiębiorcą- prowadzącym przedsiębiorstwo dostarczające wodę i odbierające ścieki- umowy, w której określone zostaną

uprawnienia przedsiębiorcy do wskazanych urządzeń. Otwarta pozostaje jednak kwestia, co dzieje się w sytuacji, gdy strony nie mogą dojść do porozumienia co do treści przyszłej umowy (a taki stan miał miejsce w rozpoznawanej sprawie). Obowiązujące przepisy nie kreują obowiązku zawarcia wspomnianej umowy, nie przewidują także kompetencji sądu (ani innego organu) do określenia treści takiej umowy. Niezbędne więc jest ustalenie, jak kształtują się uprawnienia przedsiębiorcy do urządzeń doprowadzających i odprowadzających wodę po ich wejściu w skład przedsiębiorstwa (zakładu), a więc po połączeniu z istniejącą siecią wodociągowo - kanalizacyjną. W braku umowy należy przyjąć, że przedsiębiorca staje się właścicielem takich urządzeń z chwilą ich podłączenia do sieci przedsiębiorstwa. Podstawy prawnej takiego rozstrzygnięcia należy, idąc za Trybunałem Konstytucyjnym, upatrywać w art. 49 KC, w związku z art. 191 KC stosowanym *mutatis mutandis* do przedsiębiorstwa. Nie odnosząc się szerzej do kontrowersji występujących w odniesieniu do sytuacji prawnej samych urządzeń infrastruktury, a także możliwości stosowania konstrukcji części składowej nieruchomości do zorganizowanego kompleksu, jakim jest przedsiębiorstwo w znaczeniu przedmiotowym, można stwierdzić, że wchodząc w skład przedsiębiorstwa - zostają one objęte, w braku odpowiednich postanowień umownych, prawem własności przedsiębiorcy jako rzeczy ruchome. Można bowiem założyć, że rzeczy ruchome stanowiące jeden ze składników przedsiębiorstwa w znaczeniu przedmiotowym (wchodzące w skład przedsiębiorstwa), w braku odmiennych postanowień ustawy lub umowy są własnością przedsiębiorcy.²⁵

Podsumowując powyższe orzeczenie należy zauważyć, że Sąd Najwyższy stwierdził, że sytuacji własnościowej urządzeń wodnokanalizacyjnych, o które chodziło w sprawie, nie wyjaśnia art. 49 KC, ponieważ jego wykładnia prowadzi jedynie do wniosku, iż urządzenia infrastruktury z chwilą połączenia ich z siecią przedsiębiorstwa tracą status części składowej nieruchomości. Na gruncie obowiązującego prawa należy uznać za dopuszczalne zawarcie między właścicielem nieruchomości, który wybudował wspomniane urządzenia

²⁵ cytata za: G. Bieniek, *Urządzenia...* s. 42.

a przedsiębiorcą prowadzącym przedsiębiorstwo dostarczające wodę i odbierające ścieki, umowy, określającej uprawnienia przedsiębiorcy do wskazanych urządzeń. Jednakże w sytuacji, w której strony nie mogą dojść do porozumienia co do treści przyszłej umowy, należy przyjąć, że przedsiębiorca staje się właścicielem odnośnych urządzeń z chwilą ich podłączenia do sieci przedsiębiorstwa, a podstawy prawnej takiego rozstrzygnięcia upatrywać w art. 49 k.c. w związku z art. 191 KC, stosowanym *mutatis mutandis* do przedsiębiorstwa.²⁶

Więcej uwag związanych z kwestią własności urządzeń przesyłowych zawarto w podrozdziale dotyczącym tego zagadnienia.

b) urządzenia melioracyjne w prawie wodnym

Ustawa z 18 lipca 2001 r. – Prawo wodne (Dz. U. Nr 115, poz. 1229) zawiera szczegółowe uregulowania dotyczące kwestii urządzeń przesyłowych. W przypadku regulacji Prawa wodnego urządzeniami tymi będą urządzenia melioracyjne. Melioracja głównie wiąże się z działalnością budowy systemów nawadniających i odwadniających w celu przystosowania środowiska do potrzeb produkcji rolniczej, co wyraźnie podkreśla art. 70 ustawy prawo wodne. Urządzenia melioracji wodnych służą do nawadniania bądź też odprowadzania nadmiaru wody z użytków rolnych. W tym zakresie więc pokrywają się z definicją urządzeń przesyłowych zawartą w art. 49 § 1 KC, gdzie mowa jest o urządzeniach odprowadzających lub doprowadzających płyny, parę, gazy czy energię elektryczną.

Urządzenia melioracji wodnych dzielą się na podstawowe i szczegółowe, w zależności od ich funkcji i parametrów technicznych. Podstawowe określa art. 71, a szczegółowe- art. 73 Prawa wodnego.²⁷ Urządzenia melioracji

²⁶ Podsumowanie zawarte w uchwale siedmiu sędziów Sądu Najwyższego III CZP 105/05 z 8 marca 2006 r.

²⁷ J. Szachulowicz, *Prawo wodne. Komentarz*, Warszawa 2007, s. 201.

podstawowych stanowią główną bazę rozwiązań regulacyjnych dla gospodarki wodnej w środowisku, stanowią możliwość zaspokojenie szerokich potrzeb gospodarczych i cywilizacyjnych. Wymagają jednak dużego wysiłku organizacyjnego i finansowego oraz spełnienia wysokich wymagań technicznych. Urządzenia melioracji szczegółowych z kolei wiążą się z niższymi parametrami technicznymi i służą zindywidualizowanym potrzebom gospodarczym.²⁸ Przykładowo jako urządzenia melioracji wodnych podstawowych można wymienić: budowle piętrzące, budowle upustowe oraz obiekty służące do ujmowania wód, stopnie wodne, zbiorniki wodne, kanały, a jako urządzenia melioracji wodnych szczegółowych m.in. rurociągi o średnicy poniżej 0,6 m, stacje pomp do nawodnień ciśnieniowych, zimne stawy rybne czy groble na obszarach nawadnianych.

Artykuł 72 Prawa wodnego stanowi, że urządzenia wodne podstawowe ze względu na ich kapitałochłonność związaną z budową i utrzymanie oraz pełnione funkcje są wykonywane na koszt Skarbu Państwa i są jego własnością. Ustawodawca podkreśla, że choć urządzenia podstawowe stanowią własność Skarbu Państwa, mogą być wykonywane na koszt innych osób prawnych lub fizycznych, a także mogą być współfinansowane z publicznych środków wspólnotowych. Niezależnie jednak od współfinansowania budowy podstawowych urządzeń melioracji wodnych przez inne osoby niż Skarb Państwa nie następują zmiany w sferze ich przynależności podmiotowej do Skarbu Państwa, zgodnie z art. 72 ust. 1 Prawa wodnego : „Urządzenia melioracji podstawowych stanowią własność Skarbu Państwa i są wykonywane na jego koszt z zastrzeżeniem ust. 2”. Odmiennie prezentuje się sytuacja w przypadku urządzeń melioracji szczegółowych, gdzie zgodnie z art. 74 ust 1 Prawa wodnego- wykonywanie tych urządzeń należy do właścicieli gruntów. Zapis ten można odczytać jako nałożenie na właścicieli gruntów obowiązku wykonania urządzeń szczegółowych, nie przesadzając jednak, że stanowią one ich własność.²⁹ Trafnie przedstawia ten problem poniższy cytat: „Kto jest

²⁸ J. Szachułowicz [w:] red. A. Stelmachowski, *Prawo rolne*, Warszawa 2006, s. 512-513.

²⁹ J. Szachułowicz, *Prawo wodne...* s. 207.

właścicielem urządzeń melioracji szczegółowych, ustawodawca wprost nie określa, stanowiąc jedynie w art. 74 ust. 1 Prawa wodnego, że ich wykonywanie należy do właścicieli gruntów, zaś w art. 77 Prawa wodnego, że do zainteresowanych właścicieli gruntów należy także, co do zasady, utrzymanie tych urządzeń. W tej sytuacji, co do własności wybudowanych urządzeń melioracji szczegółowych zastosowanie będzie miała ogólna zasada prawa cywilnego stanowiąca, że o własności urządzeń i obiektów posadowionych na gruncie przesądza własność gruntu. Zgodnie z art. 191 KC własność nieruchomości rozciąga się na rzecz ruchomą, która została połączona z nieruchomością w taki sposób, że stała się jej częścią składową. Ustawodawca, ustalając w art. 74 ust. 1 Prawa wodnego, że wykonanie urządzeń melioracji szczegółowych należy do właścicieli gruntów, nie wskazuje, o jakich właścicieli chodzi. Mogą to bowiem być zarówno ci właściciele, na gruntach których urządzenia mają być wykonywane, jak też ci właściciele, których grunty odniosą korzyść z wykonanej melioracji szczegółowej, a więc ulegnie polepszeniu ich (gruntów) zdolność produkcyjna. Nie zawsze bowiem grunt, na którym wybudowano urządzenia melioracyjne, odnosi z tych urządzeń korzyści. Wydaje się, że właściwym będzie uznanie, że chodzi o właścicieli gruntów, na które urządzenia te wywierają korzystny wpływ. Ustawodawca definiuje takich właścicieli jako „zainteresowanych właścicieli gruntów”, z tym że czyni to dopiero w ust. 2 art. 74 Prawa wodnego, co może sugerować, że wyłącznie na potrzeby określenia kręgu osób obowiązanych do partycypowania w kosztach wykonania urządzeń oraz osób uprawnionych do wnioskowania o wykonanie melioracji ze środków publicznych, a nie na potrzeby określenia kręgu osób uprawnionych do wykonania urządzeń. Taka wykładnia tego przepisu wydaje się zbyt wąska”.³⁰

Do urządzeń melioracyjnych zalicza się więc nie tylko urządzenia, o których mowa w art. 49 KC, pojmowane tak jak to wskazano w przywoływanych w poprzednich rozdziałach wyrokach Sądu Najwyższego i Trybunału Konstytucyjnego, ale także naturalne twory takie jak zimne stawy

³⁰ D. Pikor, *Szczegółowe urządzenia melioracji wodnych*, [w:] <http://www.abc.com.pl/problem/2290/4>.

rybne czy groble na obszarach nawadnianych. Również nie wszystkie wymienione w ustawie Prawo wodne urządzenia melioracyjne służą do doprowadzania lub odprowadzania płynów, a więc wykraczają poza zakres definicyjny art. 49 § 1 KC.

c) urządzenia techniczne w prawie energetycznym

Polski ustawodawca wymienia cztery kategorie substancji lub energii, których doprowadzanie lub odprowadzanie powoduje możliwość zaliczenia służących do tego urządzeń do kategorii urządzeń przesyłowych, o których mowa w art. 49 KC. Są to: płyny, pary, gaz i energia elektryczna. Pojęcia te odwołują się do potocznego pojmowania określonych substancji lub energii, jednak w ustawodawstwie polskim także możemy odnaleźć próby zdefiniowania poszczególnych substancji i energii. Przykładowo można tutaj przywołać zapis prawa energetycznego art. 3 pkt 1: „Użyte w ustawie określenia oznaczają: (...) energia- energię przetworzoną w dowolnej postaci”. W prawie cywilnym energie występują jako możliwy przedmiot sprzedaży, o czym stanowi art. 555 KC.

Z przytoczonej definicji wynika, że energią będzie nie tylko energia elektryczna, ale także każdy inny rodzaj energii przetworzonej w dowolnej postaci. W ustawie pr. energ. mowa jest także o paliwach gazowych, które definiuje się jako „gaz ziemny wysokometanowy lub zaazotowany, w tym skroplony gaz ziemny oraz propan- butan lub inne rodzaje gazu palnego, dostarczane za pomocą sieci gazowej, niezależnie od ich przeznaczenia”. Inne użyte w ustawie określenie to ciepło jako „energię cieplną w wodzie gorącej, parze lub innych nośnikach i paliwa, będące nośnikami energii chemicznej”.

Urządzenia, służące do doprowadzania i odprowadzania substancji lub energii są bardzo precyzyjnie określone w ustawie pr. energ. W pojęciu urządzenia przesyłowego będą się mieścić wymienione w art. 3 w/w ustawy: urządzenia, instalacje, instalacje magazynowe, instalacje skroplonego gazu ziemnego, sieci, sieci przesyłowe, sieci dystrybucyjne, sieci gazociągów

kopalnianych, gazociąg międzysystemowy, gazociąg bezpośredni, linie bezpośrednie, koordynowana sieć 110 kV. Definicje te charakteryzują się dużym stopniem szczegółowości, przykładowo: „sieć przesyłowa- sieć gazowa wysokich ciśnień, z wyłączeniem gazociągów kopalnianych i bezpośrednich, albo sieć elektroenergetyczna najwyższych lub wysokich napięć, za której ruch sieciowy jest odpowiedzialny operator systemu przesyłowego” (art. 3 pkt 11a pr. energ.) czy też definicja linii bezpośredniej: „linia elektroenergetyczna łącząca wydzieloną jednostkę wytwarzania energii elektrycznej bezpośrednio z odbiorcą lub linia elektroenergetyczna łącząca jednostkę wytwarzania energii elektrycznej przedsiębiorstwa energetycznego z instalacjami należącymi do tego przedsiębiorstwa albo instalacjami należącymi do przedsiębiorstw od niego zależnych”(art. 3 pkt. 11f pr. energ). Można więc przyjąć, że pojęcie „urządzenia służąca do doprowadzania gazu, pary i energii elektrycznej” obejmują te właśnie wymienione urządzenia.³¹

Kwestię własności urządzeń reguluje art. 66 pr. energ. zgodnie z którym: „1. Osoby fizyczne, prawne bądź inne jednostki organizacyjne nie posiadające osobowości prawnej, które do dnia wejścia w życie ustawy wybudowały z własnych środków instalacje lub urządzenia mogące stanowić element sieci i są ich właścicielami bądź użytkownikami, mogą w terminie dwóch lat od dnia wejścia w życie ustawy, przekazać odpłatnie, na warunkach uzgodnionych przez strony, te instalacje lub urządzenia przedsiębiorstwu energetycznemu, które uzyskało koncesję na dystrybucję pali i energii. 2. Przekazane instalacje i urządzenia, o których mowa w ust. 1, powinny odpowiadać warunkom technicznym określonym w przepisach. Koszty doprowadzenia tych instalacji i urządzeń do stanu spełniającego wymagane warunki pokrywa osoba lub jednostka przekazująca”. Treści tego przepisu wskazuje jednoznacznie, że ustawodawca uznał wymienione urządzenia jako samodzielne rzeczy ruchome, które nie tracą tego statusu po przyłączeniu do sieci oraz mogą być przedmiotem odrębnej własności. Własność urządzeń należy do osoby, która poniosła koszty ich budowy lub też która nabyła własność od osoby, która

³¹ B. Rakoczy, *op. cit.*, s. 56

poniosła koszty wybudowania. Stosowanie art. 66 pr. energ. nie znalazło odbicia w praktyce sądowej prawdopodobnie z uwagi na ramy czasowe jego obowiązywania.³²

Na tle omawianej ustawy zarysowało się ciekawe zagadnienie dotyczące własności słupów energetycznych wybudowanych przez gminę. Przedsiębiorstwa energetyczne w oparciu o art. 49 KC w związku z art. 191 KC formułowały żądania przeniesienia własności tych urządzeń energetycznych, żądały przejęcia, zazwyczaj nieodpłatnie urządzeń oświetlenia ulicznego, które ich zdaniem z mocy prawa przechodziły na ich własność z chwilą wejścia w skład przedsiębiorstwa. Gminy mogą kwestionować działania przedsiębiorstwa energetycznego, polegające na narzucaniu niekorzystnych warunków umowy dzierżawy słupów energetycznych, na których mając zostać zainstalowane oprawy oświetleniowe. W takim przypadku istnieje możliwość złożenia wniosku do Prezesa Urzędu Ochrony Konkurencji i Konsumentów³³. Dla zobrazowania problemu warto przytoczyć fragmenty odpowiedzi sekretarza stanu w Ministerstwie Gospodarki - z upoważnienia ministra - na interpelację nr 8078 w sprawie ustawowego uregulowania własności urządzeń oświetleniowych w gminach: „Ustawa Prawo energetyczne w art. 18 doprecyzowuje zadania własne gmin w zakresie oświetlenia miejsc publicznych i stanowi ich rozwinięcie, które wynikają z ustawy o samorządzie gminnym ((Dz.U. z 2001 r. Nr 142, poz. 1591, z późn. zm.). Szczególne znaczenie dla podniesionego problemu ma art. 7 ust. 1 ustawy o samorządzie gminnym, z którego wynika, że zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy. Do zadań gminy ustawa o samorządzie gminnym zalicza sprawy gminnych dróg, ulic, mostów, placów, organizacji ruchu drogowego oraz zaopatrzenia w energię elektryczną i ciepłą oraz gaz. (...) Zgodnie z obowiązującą od 1997 r. zasadą wprowadzoną w art. 7 ust. 4 ustawy Prawo energetyczne przedsiębiorstwa energetyczne są obowiązane zapewnić realizację i finansowanie budowy i rozbudowy sieci, w tym na potrzeby przyłączenia

³² G. Bieniek, *op. cit.*, s. 35

³³ Odpowiedź Ministra Gospodarki na interpelację Pana Stanisława Steca z dnia 22 maja 2009 r. [w:] <http://bip.mg.gov.pl>.

podmiotów ubiegających się o przyłączenie na warunkach określonych w przepisach, o których mowa w art. 9 i 46 ustawy Prawo energetyczne, oraz zgodnie z założeniami do planu zaopatrzenia w ciepło, energię elektryczną i paliwa gazowe, sporządzanymi przez gminę. Za przyłączenie do sieci przewidzianej w w/w założeniach pobiera się opłatę określoną na podstawie ustalonych w taryfie stawek opłat za przyłączenie w wysokości 25% nakładów poniesionych przez przedsiębiorstwo energetyczne na przyłączenie. Strony (gmina i przedsiębiorstwo energetyczne) w umowie o przyłączenie do sieci powinny określić podział własności sieci i instalacji służącej celom oświetlenia miejsc publicznych. Gminy dotychczas w niewielkim stopniu zrealizowały obowiązek wynikający z ustawy Prawo energetyczne w zakresie przygotowania i przyjęcia założeń do planu zaopatrzenia w ciepło, energię elektryczną i paliwa gazowe dla gminy, z którymi plany przedsiębiorstw energetycznych powinny być zgodne. W przypadku budowy przez gminy nowych instalacji oświetleniowych brak jest uzasadnienia do bezpłatnego przekazywania tych instalacji przedsiębiorstwom energetycznym. Wskazuje na to również wyrok Sądu Najwyższego z dnia 7 listopada 1997 r., w którym stwierdza się, iż w razie, gdy odbiorca energii w rezultacie praktyki monopolistycznej przedsiębiorstwa, sfinansował budowę urządzeń (służących do doprowadzenia energii elektrycznej), o których mowa w art. 49 K.c., może on dochodzić zwrotu poniesionych kosztów na podstawie przepisów o bezpodstawnym wzbogaceniu.”³⁴

d) urządzenia telekomunikacyjne w ustawie Prawo telekomunikacyjne

Urządzenie telekomunikacyjne nie są *stricto* urządzeniami służącymi do odprowadzania lub doprowadzania pary, energii elektrycznej, płynów czy gazu, a więc teoretycznie rzecz ujmując, nie mieszczą się w definicji urządzenia

³⁴ <http://orka2.sejm.gov.pl/IZ5.nsf/main/49CB9EDB>.

przesyłowego ujętej w art. 49 KC. Niecelowym byłoby jednak przyjęcie takiego rozwiązania w praktyce, urządzenie telekomunikacyjne zakwalifikowano więc jako urządzenia podobne. Takie stanowisko zaprezentował Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 3 grudnia 1998 r. (II CKN 216/98)³⁵, zgodnie z którym „urządzenia służące do doprowadzania programów RTV są innymi urządzeniami podobnymi w rozumieniu art. 49 KC”.

Ustawa pr.tele. (Dz. U. z 2004 r., Nr 171, poz. 1800) podobnie jak ma to miejsce w prawie energetycznym, bardzo szczegółowo definiuje różne rodzaje urządzeń telekomunikacyjny. Przykładowo można wskazać na art. 2 pkt. 8, zgodnie z którym: „infrastruktura telekomunikacyjna to urządzenia telekomunikacyjne, oprócz telekomunikacyjnych urządzeń końcowych, oraz w szczególności linie, kanalizacje kablowe, słupy, wieże, maszty, kable, przewody oraz osprzęt, wykorzystywane do zapewnienia telekomunikacji”. Z kolei sieć telekomunikacyjna to: „systemy transmisyjne oraz urządzenia komutacyjne lub przekierowujące, a także inne zasoby, które umożliwiają nadawanie, odbiór lub transmisję sygnałów za pomocą przewodów, fal radiowych, optycznych lub innych środków wykorzystujących energię elektromagnetyczną, niezależnie od ich rodzaju (...)”

Polska Izba Informatyki i Telekomunikacji postulował wprowadzenie do zapisu art. 49 Kodeksu cywilnego także urządzeń telekomunikacyjnych. W opinii do projektu ustawy o zmianie ustawy Kodeks cywilny czytamy: „Urządzenia telekomunikacyjne służą celom publicznym i są lokalizowane na nieruchomościach z reguły niebędących przedmiotem własności lub innego prawa rzeczowego eksploatującego je przedsiębiorstwa (dostawcy usług telekomunikacyjnych). Przykładem mogą być np. linie, kanalizacje kablowe, słupy, wieże maszty czy też kable. Podobnie jak w przypadku linii tramwajowych czy trolejbusowych w obowiązującym stanie prawnym brak jest wyraźnego przepisu określającego prawo do tego rodzaju urządzeń. Trudno, bowiem byłoby uznać za prawidłową wykładnię, że wspomniane urządzenia infrastruktury telekomunikacyjnej mogłaby stanowić część składową gruntu

³⁵ LexPolonica nr 353888.

(art. 48 KC), jednak ze względu na brak bezpośredniego uregulowania zagadnienia, takie wątpliwości są nadal podnoszone. Problemu infrastruktury telekomunikacyjnej nie rozwiązuje użycie w treści art. 49 § 1 sformułowania „inne urządzenia podobne”, gdyż chodzi o podobieństwo do urządzeń przesyłowych, zaś pozostawianie tego tematu orzecznictwu sądowemu nie przyczynia się do ujednoczenia wykładni. Argumentem, co do zasadności proponowanej przez nas regulacji, jest idące w podobnym kierunku orzeczenie Sądu Najwyższego, które kwalifikuje urządzenia sieci telewizji kablowej, jako urządzenia, o których stanowi art. 49 § 1 k.c. (por. wyroki SN z dnia 3 grudnia 1998 r. II CKN 216/98, Lex nr 82290 i z dnia 3 grudnia 2004 r. IV CK 347/04, dotychczas niepublikowany). Istnieje bardzo duża analogia pomiędzy urządzeniami telewizji kablowej i urządzeniami infrastruktury telekomunikacyjnej, zatem przymiarka do rozszerzenia katalogu urządzeń wskazanych w art. 49 § 1 wydaje się być dobrą okazją do jego uzupełnienia o urządzenia infrastruktury komunikacyjnej.”³⁶

Polski ustawodawca nie przychylił się jednak do przedstawionych argumentów nie wymieniając wprost urządzeń telekomunikacyjnych w znowelizowanym art. 49 KC. Czy takie posunięcie było zasadne oceni czas i praktyka.

3. Własność urządzeń przesyłowych

a) wejście urządzenia przesyłowego w skład przedsiębiorstwa

Zgodnie z treścią art. 49 KC, urządzenia nie należą do części składowych nieruchomości, jeżeli wchodzi w skład przedsiębiorstwa. Kluczowy jest więc moment wejścia w skład przedsiębiorstwa. Istotne dla rozstrzygnięcia tej kwestii jest odniesienie do definicji części składowej, którą zawiera art. 47 § 2 KC. Zgodnie z zapisem tego artykułu :„Częścią składową rzeczy jest wszystko,

³⁶ http://www.piiit.org.pl/_gAllery/88/82/8882/Opinia_PIIIT_w_sprawie_nowelizacji_KC_2010.01.29.pdf.

co nie może być od niej odłączone bez uszkodzenia lub istotnej zmiany całości albo bez uszkodzenia lub istotnej zmiany przedmiotu odłączonego.” Część składowa wraz z pozostałymi częściami rzeczy musi stanowić pewną całość w sensie gospodarczym, rozstrzygająca jest obiektywna ocena gospodarczego znaczenia istniejącego między nimi – fizycznego i funkcjonalnego- powiązania, która może być zależna od panujących poglądów i uwarunkowań technicznych.³⁷ Jeżeli jednak przedmiot połączono z rzeczą tylko dla przemijającego użytku, to wówczas nie stanowi on jej części składowej- art. 47 § 3 KC.

Właścicielem części składowej jest zawsze właściciel rzeczy głównej, gdyż zgodnie z § 1 art. 47 KC – część składowa rzeczy nie może być odrębnym przedmiotem własności i innych praw rzeczowych. Art. 48 KC przykładowo wymienia części składowe gruntu. Mogą to być budynki i urządzenia trwale z gruntem związane, drzewa i inne rośliny od chwili zasadzenia czy zasiania. Zapis tego artykułu łączy się z dyspozycją art. 191 KC, według którego własność nieruchomości rozciąga się na rzecz ruchomą, która została połączona z nieruchomością w taki sposób, że stała się jej częścią składową.

Artykuł 49 KC stanowi wyjątek od przewidzianej w art. 191 KC zasady *superficies solo cedit*. Wyraźnie zaznaczono, że wymienione w nim urządzenia, nie stanowią części składowej nieruchomości, pod warunkiem jednak, że wejdą w skład przedsiębiorstwa. Zasadnicze jest więc wyjaśnienie co oznacza sformułowanie „wejście w skład przedsiębiorstwa”.

Przedsiębiorstwo należy rozumieć zgodnie z definicją art. 55¹ KC jako zorganizowany zespół składników niematerialnych i materialnych przeznaczonych do prowadzenia działalności gospodarczej. Kiedy jednak następuje moment wejścia w skład przedsiębiorstwa? Zgodnie z uchwałą Trybunału Konstytucyjnego z 4 grudnia 1991r. (W 4/91)³⁸ wejście w skład przedsiębiorstwa jest jedynie kwestią faktu – przyłączenia do sieci. Z kolei Sąd Najwyższy w wyroku z 13 maja 2004 r. (III SK 39/04)³⁹ wyraził pogląd, że o wejściu w skład przedsiębiorstwa można mówić dopiero z chwilą spełnienia

³⁷ Tak Sąd Najwyższy w orzeczeniu z 28 czerwca 2002 r. (I CK 5/02).

³⁸ OTK 1991, nr 1, poz. 22.

³⁹ OSNP 2005, nr 6 poz. 89.

dwóch warunków: urządzenie zostało faktycznie przyłączone do sieci przedsiębiorstwa i przedsiębiorca uzyskał tytuł prawny do korzystania z przyłączonego urządzenia.⁴⁰ Przyjęcie jednak tego stanowiska mogłoby doprowadzić do istotnych komplikacji w przypadku kiedy umowa, z której miał wynikać tytuł prawny do korzystania z urządzenia, jest nieważna. Dlatego należy zająć stanowisko, że wejście w skład przedsiębiorstwa jest jedynie kwestią faktu, co nie oznacza jednak, że stają się one własnością przedsiębiorcy. Jednoznacznie pogląd ten został wyrażony w uchwale 7 sędziów Sądu Najwyższego z 8 marca 2006 r. (III CZP 105/05), zgodnie z którą „przepis art. 49 k.c. nie stanowi samoistnej podstawy prawnej przejścia urządzeń służących do doprowadzania lub odprowadzania wody, pary, gazu, prądu elektrycznego oraz innych podobnych urządzeń na własność właściciela przedsiębiorstwa przez ich połączenie z siecią należącą do tego przedsiębiorstwa”.

Pojęcie „wejście w skład przedsiębiorstwa” nie musi oznaczać, że właścicielowi przedsiębiorstwa musi przysługiwać prawo własności względem urządzeń, o których mowa w art. 49 KC.⁴¹ W skład przedsiębiorstwa może wchodzić nie tylko prawo własności lecz także inne prawa rzeczowe i obligacyjne. Istotne dla przedsiębiorstwa z punktu widzenia realizacji jego zadań jest zapewnienie możliwości gospodarczego wykorzystania urządzeń przesyłowych. Zabezpieczyć działalność przedsiębiorstwa przy wykorzystaniu urządzeń przesyłowych zapewnić może nie tylko tytuł prawny własności tych urządzeń, ale także inne prawa rzeczowe, a nawet obligacyjne jak np. użytkowanie, najem czy leasing. Jak słusznie jednak dostrzeżono w doktrynie⁴² w sytuacji, w której instalacje wchodzące w skład przedsiębiorstwa nie muszą być jego własnością, zachodzi niebezpieczeństwo naruszenie integralności sieci w drodze powództwa windykacyjnego np. w przypadku wypowiedzenia umowy leasingu ze skutkiem natychmiastowym i żądania zwrotu przedmiotu leasingu. Takiej sytuacji można zapobiec poprzez zastosowanie klauzuli społeczno-

⁴⁰ G. Bieniek, *Urządzenia...* s. 21.

⁴¹ Takie stanowisko zostało sformułowane w wyrokach Sądu Najwyższego z 26 lutego 2003r. (II CK 40/02, Biul. SN 2003, nr 8, s.7) z 13 maja 2004 r. (III SK 39/04, niepubl.) oraz z 3 grudnia 2004r. (IV CK 347/04, niepubl.).

⁴² G. Bieniek, *Urządzenia.....* s. 23.

gospodarczego przeznaczenia prawa własności tych urządzeń (art. 140 KC), które doprowadzi do ograniczenia prawa właściciela do wykonywania swoich uprawnień względem urządzeń przesyłowych.

b) kierunki orzecznictwa w kwestii własności urządzeń przesyłowych

Problem własności urządzeń przesyłowych ma swoją długą historię. Już na podstawie art. 8 Prawa rzeczowego (dekret z 11 października 1946 r.), Sąd Najwyższy w wyroku z 20 lutego 1965 r. (III CR 101/65)⁴³ orzekł, że połączenie domowego urządzenia wodociągowo z wodociągiem publicznym stanowi o własności dostawcy wody, gdyż urządzenia te z chwilą połączenia z przedsiębiorstwem w sposób trwały stawały się jego własnością. Podobnie o własności urządzeń z chwilą przyłączenia do sieci stanowił § 18 ust. 1 zarządzenia Ministra Górnictwa i Energetyki z 24 sierpnia 1964r. w sprawie zasad przyłączania do wspólnej sieci urządzeń do wytwarzania, przetwarzania, przesyłania, rozdzielania i odbioru energii elektrycznej (M.P. Nr 62, poz. 286 – uchylone). Stanowi on o tym, że urządzenia przyłącza i odcinki sieci bez względu na to, czyim kosztem zostały wybudowane, stanowią własność państwa i przechodzą w zarząd i użytkowanie zarządzającego wspólną siecią. Zgodnie z uchwałą Trybunału Konstytucyjnego z 4 grudnia 1991 r. (W 4/91) przepis zarządzenia utracił moc już 1 czerwca 1984 r. w dniu wejścia w życie ustawy z 6 kwietnia 1984 r. o gospodarce energetycznej (Dz. U. Nr 21, poz. 96 ze zm.). Na nowo wyłonił się więc problem statusu prawnego urządzeń przesyłowych wybudowanych na koszt właścicieli nieruchomości po wejściu w życie wymienionej wyżej ustawy.

W uchwale z dnia 4 grudnia 1991 r. Trybunał Konstytucyjny ustosunkował się do owej problematycznej kwestii: „Przy ocenie kwestii własności urządzeń przyłączonych do sieci przedsiębiorstwa przepisami właściwymi są w szczególności art. 49 i 191 KC. Pierwszy z wymienionych

⁴³ OSPiKA 1966, nr 5, poz. 106.

przepisów stanowi, że urządzenia służące do doprowadzania lub odprowadzania wody, pary, gazu, prądu elektrycznego oraz inne urządzenia podobne nie należą do części zakładowych gruntu lub budynku, jeżeli wchodzi w skład przedsiębiorstwa lub zakładu. (...) Końcowe zastrzeżenie art. 49 kc, uzależniające zastosowanie tego przepisu od przesłanki, aby objęte nim urządzenia wchodziły w skład przedsiębiorstwa lub zakładu, jest kwestią faktu. Jest ona spełniona z chwilą podłączenia wymienionych w art. 49 kc urządzeń do sieci należącej do przedsiębiorstwa lub zakładu. W rezultacie urządzenia te przestają być częścią składową nieruchomości, na której zostały zbudowane, i nie stanowią na podstawie art. 191 kc własności właściciela tej nieruchomości. Z chwilą bowiem połączenia ich w sposób trwały z przedsiębiorstwem w taki sposób, że nie mogą być od niego odłączone bez uszkodzenia lub istotnej zmiany całości albo przedmiotu odłączonego (art. 47 § 2 i 3 kc), stają się częścią składową tego przedsiębiorstwa. (...) Jeśli chodzi o rozliczenie kosztów budowy urządzeń, o których mowa w art. 49 kc (...) należy rozważyć, czy podstawy prawnej do rozliczenia kosztów poniesionych z tego tytułu nie można by było dopatrywać się w przepisach o bezpodstawnym wzbogaceniu. (...) Nie jest to uzasadnione, ponieważ dokonała ona (strona, właściciel nieruchomości – przypis autora) tego bądź z własnej inicjatywy, godząc się z góry na to, że po przyłączeniu do sieci przedsiębiorstwa staną się one własnością tego ostatniego, bądź w wyniku przyjęcia (wyraźnego lub dorozumianego) warunku postawionego jej przez przedsiębiorstwo energetyczne, od spełnienia którego uzależniło ono przyłączenie wybudowanych urządzeń do sieci energetycznej (paliwowej). Dochodzi wówczas do zawarcia umowy, która nie może być uznana za sprzeczną z prawem lub z zasadami współżycia społecznego (art. 58 kc)”⁴⁴

Taki pogląd był również reprezentowany w orzecznictwie Sądu Najwyższego. Z czasem jednak zaczęły się krystalizować pewne stanowiska odmienne, gdzie jako przykład można wymienić uchwałę składu 7 sędziów Sądu Najwyższego z 8 marca 2006r. (III CZP 105/05), gdzie sformułowano stanowisko, że „przepis art. 49 KC nie stanowi podstawy prawnej przejścia

⁴⁴ Uchwała TK z 4 grudnia 1991r. (W 4/91)

urządzeń (...) na własność właściciela przedsiębiorstwa przez ich połączenie z siecią należącą do tego przedsiębiorstwa”. Podobnie w wyroku z 3 grudnia 2004 r. (IV CK 347/04, niepubl.) jednoznacznie stwierdzono, że „art. 191 KC nie może stanowić podstawy prawnej nabycia własności urządzeń, o których mowa w art. 49 KC przez podmiot prowadzący przedsiębiorstwo energetyczne”.⁴⁵ Zrewidowany pogląd zawarty w przytoczonym orzecznictwie potwierdzają także art. 66 pr. energ. i art. 31 u.z.z.w., o których była mowa w poprzednim podrozdziale.

Najnowsze orzecznictwo do znowelizowanego art. 49 KC traktuje urządzenia przesyłowe jako samoistne rzeczy ruchome w momencie przyłączenia do sieci należącej do przedsiębiorstwa przesyłowego. Zgodnie z wyrokiem Sądu Najwyższego z dnia 22 stycznia 2010 r. (V CSK 195/09)⁴⁶ „urządzenia wymienione w art. 49 § 1 KC z chwila ich połączenia z siecią należącą do przedsiębiorstwa przestają być częścią składową nieruchomości i stają się samoistnymi rzeczami ruchomymi, które mogą być przedmiotem odrębnej własności i obrotu”. Pogląd ten częściowo pokrywa się ze stanowiskiem wyrażonym w poprzednich orzeczeniach (m.in. w uchwale SN z dnia 8 marca 2006 r. III CZP 105/05), jednak „nie można podtrzymywać w uzasadnieniu omawianej uchwały konstrukcji, że urządzenia, które zostają ściśle powiązane z siecią, stają się częścią składową instalacji należącej do przedsiębiorstwa”⁴⁷

Kwestia własności urządzeń przesyłowych, zarówno w orzecznictwie jako i w piśmiennictwie prezentowana była odmiennie. Nie wpływało to stabilizująco na praktykę. Z biegiem czasu ukształtowały się pewne założenia, które znalazły swój wyraz w znowelizowanym art. 49 § 2 KC, zgodnie z którym osoba, która poniosła koszty budowy urządzeń przesyłowych i jest ich właścicielem, może żądać aby przedsiębiorca, który przyłączył urządzenie do swojej sieci, nabył ich własność za wynagrodzeniem, chyba, że strony w umowie postanowią inaczej.

⁴⁵ cytata za: G. Bieniek, *Urządzenia...*, s. 43.

⁴⁶ OSNC/2010/7-8.

⁴⁷ wyrok SN z 22 stycznia 2010 r., V CSK 195/09.

c) odpłatne przeniesienie własności urządzeń przesyłowych

W znowelizowanym art. 49 KC dodano § 2, zgodnie z którym, osoba która poniosła koszty budowy urządzeń przesyłowych i jest ich właścicielem może domagać się od przedsiębiorcy, który przyłączył urządzenia do swojej sieci aby nabył ich własność za wynagrodzeniem. Z takim żądaniem może wystąpić również przedsiębiorca. Przyznane roszczenie ma posłużyć inwestorowi (osobie, która poniosła koszty budowy urządzenia i jest jego właścicielem) dla uzyskania wynagrodzenia za wybudowanie urządzeń. Z kolei przedsiębiorcy przesyłowemu takie rozwiązanie ma służyć zaspokojeniu interesu prawnego i majątkowego. W zapisie § 2 nie ma mowy o właścicielu nieruchomości, a o osobie, która poniosła koszty budowy. Chodzi więc o każdą osobę, bez względu na jej tytuł do nieruchomości, a nawet o osobę, która takie urządzenia wniosła bez tytułu prawnego do nieruchomości.⁴⁸

Ustawodawca przewiduje odpłatne przeniesienie własności za odpowiednim wynagrodzeniem. Strony w umowie mogą jednak postanowić inaczej i wyraźnie zastrzec przeniesienie własności nieodpłatnie. Kwestia wynagrodzenia nie została ściśle uregulowana w § 2 art. 49, jednak praktyka powinna sobie dobrze poradzić z tym problemem, decydować powinna zasadniczo cena rynkowa zbywanych urządzeń. Często są to jednak urządzenia niespotykane w szerokim obrocie, w takich okolicznościach należy posłużyć się udokumentowaniem (oszacowaniem) kosztów inwestycyjnych.⁴⁹

Ustawodawca przyznał zarówno inwestorowi jak i przedsiębiorcy przesyłowemu roszczenie o przeniesienie własności urządzeń przesyłowych. Na podstawie tego roszczenie każda ze stron może wystąpić z pozwem o nakazanie złożenia oznaczonego oświadczenia woli ze skutkiem przewidzianym w art. 64 KC i 1047 KPC. Strony mogą także rozstrzygnąć kwestię własności urządzeń w drodze umowy, w której określą wszystkie istotne kwestie związane z przeniesieniem własności jak np. wynagrodzenie.

⁴⁸ W. Katner [w:] *Kodeks cywilny. Część ogólna.*, red. M. Pyziak- Szafnicka, Warszawa 2009, s. 506.

⁴⁹ Gniewek [w:] red. E. Gniewek, op. cit., s. 120.

Należy także rozstrzygnąć kwestię formy umowy jaką mogą zawrzeć inwestor i przedsiębiorca. Pozornie umowa dotyczy nieruchomości, a więc zgodnie z zapisami KC powinna być zawarta w formie aktu notarialnego. Jednakże przedmiotem umowy są urządzenia przesyłowe, które nie stanowią części składowej nieruchomości, co pozwala na zawarcie takiej umowy bez zachowania formy aktu notarialnego. Często jednak zdarza się, że razem z przeniesieniem własności urządzenia następuje ustanowienie służebności przesyłu. W takim przypadku oświadczenie woli właściciela nieruchomości dla swojej skuteczności wymaga formy aktu notarialnego. Ze względów praktycznych, zarówno umowa o przeniesienie własności urządzeń jak i ustanawiająca służebność przesyłu, zawierane są w formie notarialnej.

Roszczenia wynikające z nowelizacji art. 49 KC objęte są zasadą bezpośredniego działania ustawy nowej. Oznacza to, że nawet dawniej wzniesione urządzenia przesyłowe są objęte obecnym roszczeniem o przeniesienie własności na rzecz przedsiębiorcy przesyłowego.

W stanie prawnym sprzed nowelizacji w 2008 r. zawierane przez inwestorów z przedsiębiorcami przesyłowymi umowach o przyłączeniu do sieci z reguły brak było postanowień dotyczących kwestii tytułu prawnego do urządzeń przesyłowych. Możliwość jaka wynika z § 2 art. 49 KC zapewni większą ekwiwalentność i rozsądne proporcje wzajemnych świadczeń stron umowy o przyłączenie do sieci.⁵⁰

4. Status prawny sieci przesyłowej

Problem statusu prawnego sieci jest istotny ze względu na własność urządzeń przesyłowych, które zostają do niej przyłączone. Zagadnienie to zostało poruszone w orzecznictwie Sądu Najwyższego. W uchwale siedmiu sędziów

⁵⁰ W. Inerowicz, M. Tarka, *Urządzenia przesyłowe i służebność przesyłu. Problematyka stosowania nowej regulacji prawnej*, „Czysta Energia” – maj 2009.

z dnia 8 marca 2006 r. (III CZP 105/05) zdefiniowano sieć następująco: „Urządzenia wskazane w art. 49 KC, wchodzące w skład przedsiębiorstwa, są silnie powiązane ze sobą zarówno fizycznie, jak i funkcjonalnie, przez co tworzą pewną całość, określaną jako „sieć”. Przykładowo, według art. 2 pkt 7 ustawy o zbiorowym zaopatrzeniu siecią są przewody wodociągowe lub kanalizacyjne wraz z uzbrojeniem i urządzeniami, którymi dostarczana jest woda lub którymi odprowadzane są ścieki, będące w posiadaniu przedsiębiorstwa wodociągowo-kanalizacyjnego, a zgodnie z art. 3 pkt 11 Prawa energetycznego stanowią ją instalacje połączone i współpracujące ze sobą, służące do przesyłania lub dystrybucji paliw lub energii, należące do przedsiębiorstwa energetycznego.

Sieć stanowi bowiem kompleks urządzeń należących do jednego przedsiębiorstwa i nie budzi wątpliwości fakt, że składa się na nią zbiór odrębnych rzeczy ruchomych, problemem jest natomiast to, czy z jurydycznego punktu widzenia sieć jest zbiorem poszczególnych rzeczy, czy też stanowi szczególną rzecz złożoną. Właściwa kwalifikacja ma daleko idące znaczenia, przyjęcie bowiem, że chodzi o rzecz złożoną, oznaczałoby, iż poszczególne urządzenia są jej częściami składowymi, co z kolei przesądzałoby jednolity status właścicielski sieci. Przekonuje wyrażony w doktrynie pogląd, że podstawowe znaczenie dla rozstrzygnięcia tej kwestii ma analiza powiązań funkcjonalnych między poszczególnymi elementami sieci w świetle art. 47 § 2 KC, której wyniki prowadzą do wniosku, iż sieć nie może być uznana za jedną rzecz złożoną, lecz za zbiór rzeczy (*universitas rerum*). Przyjęcie, że chodzi o samoistną rzecz złożoną wymagałoby określenia granic rzeczy, tymczasem granice między poszczególnymi sieciami, np. przesyłową i dystrybucyjną lub o wysokim i niskim napięciu, nie są łatwe do rozróżnienia.(...)

Skutki przyłączenia do sieci urządzeń, które wcześniej stanowiły, zgodnie z art. 48 i 191 KC część składową nieruchomości lub – w braku trwałego powiązania z nieruchomością czy przesłanek przewidzianych w art. 47 § 2 KC – odrębne rzeczy ruchome, są uzależnione od stopnia ich związania z instalacją. Jeżeli urządzenia te zostają tak dalece związane z instalacją należącą do sieci, że spełniają określone w art. 47 § 2 KC warunki do uznania ich za część składową,

to z chwilą połączenia uzyskują status części składowej tej instalacji. (...) Jeżeli wspomniane urządzenia stają się częścią składową instalacji, dotychczasowy właściciel traci ich własność na rzecz właściciela instalacji, do której zostały one przyłączone, czyli na rzecz przedsiębiorcy sieciowego. Jeżeli natomiast nie dochodzi do tak ścisłego związania z instalacją, że przyłączone urządzenia uzyskują przymiot części składowej, to – mimo połączenia z siecią należącą do przedsiębiorstwa – pozostają one własnością dotychczasowego właściciela.

O tym jaki tytuł prawny do przyłączonych urządzeń będzie przysługiwał w takim wypadku przedsiębiorcy sieciowemu, zdecyduje umowa stron, a jeżeli do jej zawarcia nie dojdzie, właściciel przedsiębiorstwa sieciowego będzie jedynie posiadaczem przyłączonych urządzeń.”

W cytowanej uchwale jako kryterium rozróżnienia, kiedy w stosunku do poszczególnych urządzeń można mówić o tym, że są one częściami składowymi instalacji, wskazano stopień związania tych urządzeń z siecią, a więc sytuację, w której odłączenie urządzenia powoduje wywoływanie zakłóceń w funkcjonowaniu sieci. Takie stanowisko nie zyskało aprobaty w piśmiennictwie. Słusznie wskazuje się, że wskazane w uchwale kryterium jest zbyt ogólne i mało przydatne z praktycznego punktu widzenia.⁵¹ Zastosowanie tego kryterium jest trudne, a czasami wręcz niemożliwe, gdyż niemal każde urządzenie, przy założeniu że wszystkie elementy pełnią jakąś funkcję, odłączone od sieci, wpływa niekorzystnie na sposób funkcjonowania całości. Można więc wnioskować, w oparciu o kryterium przedstawione powyżej, że wszystkie urządzenia stanowią część składową sieci. W związku z tym zaproponowano uzupełnienie przytoczonego kryterium o wskazanie, że tylko takie urządzenie nie będzie uznane za część składową instalacji, którego odłączenie nie wpłynie w sposób negatywny na działanie sieci w stosunku do innego podmiotu niż ten, który poniósł koszty budowy urządzenia i jest jego właścicielem.⁵²

⁵¹ G. Matusik, *Problem własności urządzeń, o których mowa w art. 49 KC*, „Rejent” 2007, nr 5 s. 52 i n.

⁵² *Ibidem*

Uzasadniona jest koncepcja wprowadzona nowelizacją do art. 49 KC, zgodnie z którą urządzenia mogą być uznane za samodzielne rzeczy ruchome. Ten status zachowują, gdy wchodzi w skład przedsiębiorstwa, a więc z chwilą kiedy przestają być częścią składową nieruchomości, a stają się składnikiem przedsiębiorstwa w rozumieniu art. 55¹ KC. Nie jest ani potrzebne ani uzasadnione posługiwanie się konstrukcją części składowej instalacji w zależności od stopnia powiązania urządzenia z instalacją.⁵³

⁵³ G. Bieniek, *Urządzenia...* s. 30.